

Mat, möten, miljö – odlingsträdgård för lärande och landsbygdsutveckling, slutrappport november 2022

Innehållsförteckning

Innehållsförteckning	2
Bakgrund	3
Platsen Bäck	3
Varför startade vi projektet?	3
Projektets syfte och mål	4
Aktiviteter vi genomfört i projektet	5
Anläggning av fysisk trädgård	5
Utåtriktade aktiviteter i kunskapshubben	5
Årshjul och studiebesök	6
En pedagogisk skogsträdgård tar form	7
Intro till skogsträdgård och pedagogisk trädgård	7
Fruktlunden i Bäck	8
Platsen, planering och anläggning	8
Val av växter	11
Nytt grönsaks- och blomland	11
Caféträdgården	12
Första publika skogsträdgården i Halland	12
Året i skogsträdgården	13
Skötsel skogsträdgården	13
Skötsel ängen	14
Skötsel äppelodlingen	14
Skogsträdgården för besökare	15
Lärdomar, spridning och material	16
Vad blev annorlunda på grund av Covid-19	17
Infomaterial som tagits fram under projektet	18
Framtiden för Fruktlunden i Bäck	19
Några bilder från projektet	20
Bilagor	25
Fruktlunden i Bäck, inkl sortlista och karta	25
Vad är en skogsträdgård	25
Affischer från skördefest 2021 och 2022	25
Vad odlas i Bäck, spannmålsförsök	25
Fjärilslandet	25
Smådjurens boplatser i Fruktlunden	25

Bakgrund

Platsen Bäck

På gården i Bäck driver vi familjeföretaget Bäckhästen. Vi jobbar med ekologiskt mathantverk och odling på olika sätt. Vi vill utifrån gårdens förutsättningar och våra intressen och kunskaper bidra till en hållbar svensk livsmedelsproduktion och ett levande landskap med hög biologisk mångfald. Vår huvudsyssla är bageriverksamheten, vi bakar traditionellt bröd i vedeldad stenugn. Det mesta mjölet köps in lokalt men vi odlar även en del egen säd och testar olika sorters kulturspannmål och olika odlingstekniker. Bageriet är igång hela året och under främst sommaren har vi café och olika aktiviteter. Till caféet och bokningar odlar vi egna grönsaker och blommor. Både gården och bageriet är KRAV-certifierade. Utöver att fortsatt jobba med produktion och förädling av mat ville vi få möjlighet att jobba mera med inspiration och kunskapsspridning kring hållbar mat och odling. Därför ansökte vi om projektstöd för projektet: Mat, möten, miljö – odlingsträdgård för lärande och landsbygdsutveckling. Projektet delfinansieras av Lokalt Ledd Utveckling Halland och Jordbruksverket.

Varför startade vi projektet?

Vi har märkt att många av våra cafégäster och besökare är intresserade av djupare kunskap av matproduktion och att utveckla eller starta egna odlingar. Vi upplever att de personer som redan är lite mer insatta uppskattar när det finns tillfällen att mötas och lära sig av varandra. Vi ser att det är ett stort tryck på tex folkhögskoleutbildningar inom odling där inte alla får plats och ett sug efter fler lättillgängliga sätt att öka sin kunskap inom hållbar matproduktion och odling. Sammantaget har vi som är helt eller delvis aktiva på gården och i projektet, genom många års erfarenhet och olika utbildningar och uppdrag en gedigen

kunskap både praktiskt och teoretiskt. Vi anser att vi alla behöver hjälpas åt för att driva en omställning till klimatsmarta och miljövänliga odlingssystem. Sverige har idag låg självförsörjningsgrad men stor potential att producera mer och på smartare sätt. Till exempel importeras en stor andel av frukt och bär som äts i Sverige. Även om det finns många traditionella och nya sorter som är lättodlade här. Vi tror att mera kunskap och inspiration, tillsammans med möjlighet att uppleva, äta mat bara på lokala råvaror, få se och smaka på olika sorters frukt och bär som växer här, samt inte minst lära känna andra intresserade, är viktiga delar för smartare matval och att vilja och kunna odla mera själva. Under projektets gång har vi arbetat med syftet att skapa en kunskapshub där människor med gemensamma intressen inom odling och ett hållbart matsystem kan mötas och lära sig mer.

Projektets syfte och mål

Projektet syfte var att skapa en mötesplats kring odling, mat och miljö. Delmål som ingick var att planera en pedagogisk trädgård, bygga upp och etablera en fysisk trädgård, göra ett årshjul med aktiviteter och kursutbud, skapa ett enklare informationsmaterial till besökare och grupper, ta fram en plan för hur vi ska arbeta vidare i framtiden, samt projektredovisning.

Denna rapport innehåller information de olika delarna och beskriver hur vi har uppfyllt projektets syften och mål. Den innehåller också ett urval av informationsmaterial och ett stycke om lärdomar och vägen framåt. Vi har fått anpassa oss efter rådande pandemi, men med lite flexibilitet och tålamod har vi ändå lyckats genomföra projektets alla delar. Kursutbud och aktiviteter inför nästa säsong kommer presenteras på vår hemsida och på sociala medier. Vi är glada att presentera projektresultaten i denna rapport, men framför allt är vi glada över den fysiska platsen och kunskapshubben som vi har etablerat och som vi hoppas kommer vara till glädje för många fler än oss framöver!

Aktiviteter vi genomfört i projektet

Anläggning av fysisk trädgård

I en sluttning i en gammal hage, i anslutning till bageriet, har vi planerat och anlagt en fysisk trädgård i två delar – fruktlunden och caféträdgården. Detta är grunden i arbetet och innefattar moment som:

- planering och inköp av växter och material
- skydd mot skadedjur genom till exempel viltstaket
- anläggningsarbete som grävning
- plantering och skötsel av växter
- dränering
- jordbearbetning
- bygge av sittplatser
- jobba med boplatser för biologisk mångfald

Mer information om uppbyggandet av trädgårdarna finns under rubriken *En pedagogisk trädgård-vad är det*

Utåtriktade aktiviteter i kunskapshubben

Vi har planerat för och genomfört flera olika aktiviteter för besökare. Anledningen var att vi vill prova och utvärdera olika typer av aktiviteter för att se vad som passade platsen, besökarna och oss. Vissa aktiviteter har därför haft återkommande moment, andra har varit engångskurser eller drop-in. I efterhand kan vi konstatera att alla aktiviteterna varit lyckade, men att det varit svårt att genomföra flera av dem fullt ut, eller när vi hade planerat dem, på grund av restriktioner kopplade till Covid-19. Vi tar med oss lärdomar och kommer fortsätta bygga vidare från de olika aktiviteterna framåt. Exempel på genomförda, utåtriktade aktiviteter:

- skördefest 2021, workshop kombucha och konservering , föreläsning om ekologisk odling av en odlare från trakten som odlat i 50 år
- bikurs, att bygga boplatser för bin och humlor, samt fördjupande teori om dem. kursledare biexpert Hannes Bonhoff

- växtvandringar: blomvandring i cafeträdgården, skogsträdgårdsvandringar/visningar både öppna och förbokade av grupper, öppna grönsaksvandringar i samarbete med den nya grönsaksodlaren här på gården
- öppna arbetsdagar i skogsträdgården
- bussbesök för fika och information om verksamheten på gården
- kurs i två delar i att odla och förädla spannmål för självhushåll
- invigning och tipsrunda i skogsträdgården, skördefest med äppelprovning och info om att förlänga säsongen av grönsaksodling
- svampdag i Femsjö i samarbete med Naturskyddsföreningen Hylte. Projektteamet hade huvudansvar för planeringen och samordningen. Textbokande av och planering med svampkonsulent, kontakt med och planering med Elias Fries skola vars andraklassare gjorde en svamputställning, ansvar för tipspromenaden. Vi hade också hand om mat och fika, planering med hembygdsföreningen som höll friesmuseet öppet. Huvudansvar för planering och stor del av praktiskt arbete med "svampstockarna" som besökarna fick göra för att odla egen svamp

Årshjul och studiebesök

Under projektet har vi också gjort ett första årshjul för översikt av vilka aktiviteter som passar vid olika tidpunkter. Grundjobbet med planering för flera av aktiviteter har vi användning av kommande år. För inspiration och utbyte med andra har vi gjort studiebesök till olika platser: Under tallarna, Puttmyra skogsträdgård, skogsträdgårdar i Skåne, Gammelgård Skogsträdgård, Skillebyholm och Mikaelgården.

En pedagogisk skogsträdgård tar form

Introduktion till skogsträdgård och pedagogisk trädgård

En pedagogisk trädgård vill vi ska vara en källa till inspiration, det ska ska vara lätt att lära sig mer om olika odlingssystem, vilka växter som finns där och varför man gör olika saker. Det kan vara en inspiration till att utveckla eller starta sin egen trädgård/odlingsplats: Vi vill att det ska vara en trevlig plats att vara på, samtidigt som det produceras mat och besökare får möjlighet lära sig om och smaka på både välkända och ovanligare växter. Vill vill generellt öka medvetenheten om hur ens matval påverkar hur landskapet formas.

På gården har det bedrivits ekologisk odling i över trettio år. Vår målsättning är att bredda odlingarna med att dels utveckla cafeträdgården, dels skapa en skogsträdgård och sammantaget öka möjligheten för besökare att ta del av och lära sig om odling. Många uttrycker att de tycker det är fint här med alla växter, och kul och gott med mat som är odlad och förädlad på gården. Vi vill att man enkelt ska kunna ta del av vad som görs och syftet med det. Vi redan innan projektet märkt att många av våra besökare var nyfikna och undrade över vad vi odlare här. En viktig del är fortsatt direktkontakt med besökarna och diskutera det de funderar på om odling eller olika växter, men nu finns mycket mer som de kan ta del av själva. Förutom glashuset och cafeträdgården med olika delar kan man ströva runt i skogsträdgården. Utöver att själv uppleva det som finns kan man gå runt och läsa på skyltar eller i häften/ på vår hemsida, vara med på någon av våra guidningar eller aktiviteter, eller boka egna besök och kurser med fokus på det man är mest nyfiken på. Vi har startat samarbete med en företagare som börjat producera grönsaker för försäljning här på gården. Det innebär att våra besökare även kan kolla på hennes odling, liksom att vi arrangerar guidningar med olika teman där hon delar med sig av sina erfarenheter och kunskaper, både för intresserade, hobbyodlare och verksamma inom odling.

En stor del av projektet har ägnats åt att planera och anlägga en skogsträdgård. Det är ett odlingssystem där man har naturliga (skogs)ekosystem som förebild. Man odlar olika typer av fleråriga ätbara växter, jobbar för att frodigheten och den biologiska mångfalden ska öka, att systemet efterhand ska bli mer

självskötande och mer resilient, dvs motståndskraftigt mot exempelvis torka och klimatförändringar. I en skogsträdgård delar man ofta in växterna i grupperna högväxande träd, lågväxande träd, buskar, örter, marktäckare, klängväxter och rotväxter. Då vi har mest fokus på frukt och bär, och vår skogsträdgård delvis är en vidareutveckling av en påbörjad plantering av äpplen har den fått namnet Fruktlunden i Bäck. Ett häfte om fruktlunden med generell info om odlingssystemet skogsträdgårdodling, och utförlig info om vår fruktlund och vilka växter vi odlar där, har skapats och finns tillgängligt när man besöker caféet eller fruktlunden, samt på vår hemsida. Häftet finns även som bilaga, så i denna rapporten beskriver vi främst hur vi arbetat med att planera och skapa skogsträdgården, om skötselplanen och olika aktiviteter vi haft och planerar att ha där.

Fruktlunden i Bäck

Platsen, planering och anläggning

Vi ville att det skulle vara nära och lättillgänglig för besökare. En annan viktig aspekt var att det skulle vara enkelt både för oss och besökare att genomföra kontinuerlig skötsel och skörd. Det var också viktigt att det tänkta området vid övergången till skogsträdgård skulle ha potential för högre biologisk mångfald och produktion än vad det område hade innan. Självklart har man sällan möjlighet att välja och vraka hursomhelst, men det fina med skogsträdgårdstänket är just att man anpassar sig efter de förutsättningar man har och påverkar successionen i den riktning man önskar.

Som tidigare nämnt hade vi redan planterat äpplen på ett litet område ganska nära bageriet. Det var på mark som tidigare var betesmark. Men då det var extremt blött och dålig avrinning, så var det varken bra bete eller någon fin våtmark då det blev väldigt upptrampat. Vi använde jorden som blev över från när vi byggde bageriet till att fylla ut

där. Samtidigt la vi dränering och gjorde en lite brunn, både för att få bättre jord och för att få tillgång till vatten direkt i odlingen. När vi ville göra en skogsträdgård beslöt vi oss för att vidareutveckla ytan där vi satt äpplen och även använde backen ovanför. De senaste kanske hundra åren har området mest varit betemark och ledningsgata, men innan dess brukades marken uppdelat i många små ängar eller åkerlappar. Fruktlunden är nu ca 0,5 ha och varierat med olika sorters jord och mycket stenigt. Vi strävar efter hög biologisk mångfald med mycket vild flora och fauna. En förutsättning för att våra fruktträd ska överleva och inte bli uppätta är dock att vi stängslar vi ut harar, rådjur älgar och vildsvin. För att minska risken att sorkar ska äta upp rötterna så att nyplanterade buskar dör, har vi tillverkat så kallade sorkburar som vi lagt ner runt många av växterna i samband med plantering. Vi har röjt mycket och tagit bort rester av gammalt fårstaket där stolparna fortfarande är hårda och starka i mitten. Liksom det gamla stolparna som hållt i 50 år är de nya gjorda av ek. Ett varmare klimat kan dock göra att de nya får sämre livslängd, men ek är ett bra naturligt hållbart material

jämfört med till exempel impregnerade stolpar som annars är lättare att få tag på och hantera. För oss har det dock varit viktigt att även materialval går i linje med vårt hållbarhetstänk. Vi använde ett hemmagjort verktyg där vi svetsat ihop järnrör i olika dimensioner för att kunna banka ner stolparna (se bild), eftersom det är ojämn mark och staketet går mellan stora träd är det inte möjligt att använda maskiner. Både att plantera och att sätta staket i den här marken kräver mycket arbete då det i det närmaste bokstavligen är fullt med typiskt småländsk sten överallt. Men nu när staket väl är uppsatt är tanken att det ska hålla länge.

Bild: Det är stenig mark och på vissa ställen mycket rötter, så det tar lite tid att sätta stolpar och gräva för växter. När man råkar gräva mitt bland stora stenblock får man ändra sig och hitta en annan plats.

Vi har röjt rätt mycket träd och sly på platsen. Dels för att möjliggöra staketuppsättning, dels för att vi ville ha mer odlingsyta och för att öka solinstrålningen på vissa ställen. En del till kommer tas bort när det vi planterat vuxit till sig och behöver utrymmet, men det är alltid en avvägning att ta bort lagom mycket så man inte förlorar viktiga funktioner, där till exempel befintliga träd hjälper mindre buskar att få upp vatten. Underhållsröjning behöver göras på vissa delar av området (mer info under skötsel).

Det är en fördel att i planeringen lära känna platsen väl, hur temperaturen varierar på olika delar, var det är varmare, kallare, blåsigare mer lä. Vilken typ av jord det är. Hur torrt eller blött det brukar vara. Det ökar chansen att plantera rätt växt på rätt plats. Vissa växter är tåligare och klarar många olika platser bra, medan vissa har mer specifika krav för att trivas. Troligen kan inte alla växter få den mest optimala platsen, utan man kanske får sätta dem där det finns plats. Och vilken plats som är bäst beror på vilket väder det råkar bli. Vissa växter har vi försökt sätta där det är mer skydd för att öka chansen att de överlever, även om det kanske inte är den platsen där de kan ge mest och sötast frukt. Överlever de kanske man kan ta sticklingar och testa att sätta på andra ställen senare. Vi har planterat mest av sorter och arter som bör var säkrare kort, men vi testar också många för oss nya saker. Från 2020 har vi planterat över 100 olika sorter av frukt och bär och nötter, uppdelat på ca 40 arter. De flesta är inte så stora än. För den uppmärksamma finns det en del att upptäcka runt omkring i "skogsbrynen" och i buskage i backen ovanför. Vi har också ett gäng framförallt av rubus och ribes sorter (hallon och vinbärssläktena) i krukor som ska planteras i den senaste bädden vi har gjort. Samt en del växter som ska förvaras skyddat (i glashuset) innan de planteras ut nästa år, då vi bedömer

chansen att de klarar sig bli bättre då. Nästa år blir det två nya persikor.

Bild genom att kolla var det är blötast bestämde vi var vi senare skulle gräva dammen

En del i backen i Fruktlunden har vi börjat sköta som äng, där vi ser vilka växter som kommer fram. Fröer kan finnas kvar i marken väldigt länge, och det kan även komma in fröer från omkringliggande betesmarker. Exempelvis har det börjat växa slåttergubbar, en typisk ängsväxt som är relativt ovanlig och som vi är mycket glada för att den trivs igen.

Val av växter

Vi har planterat en del fleråriga grönsaker och blommor i fruktlunden, och har vintersått många fler insektsvänliga blommor som förhoppningsvis kan planteras

ut i fruktlunden under slutet av våren 2023. De perenna grönsakerna är ett litet komplement till de ettåriga grödorna som odlas på gården, främst för en förlängd säsong. I år kunde vi tex skörda små mängder av tex spenatskräppa och perenna lökar redan i mars. En del fröer behöver stratifieras (behöver kyla innan de gror) då är det smidigt att så sent på hösten, i brättet på bilden är från vintersådd av perenna grönsaker hösten 2020.

Bild: Perenna grönsaker och blommor får växa till sig innan de planteras ut i fruktlunden. Bl a lungrot och skogslök.

Nytt grönsaks- och blomland

I fruktlunden har vi också gjort ett helt nytt grönsaks och blomland, där det tidigare var kraftigt växande med tåg och gräs. Vi tog bort stenar, plöjde, körde med jordfräs och rensade ogräs. Det har redan blivit mycket bättre struktur och mullhalt på jorden i landet. Vi har förutom att tillföra kompost använt oss av grüngödslingsväxter, samt använt dahlior för att få till en bördigare och mer lättodlad jord än vad det var där innan. I år har vi odlat pumpor, solrosor, bönor

och grönkål där. Grönkålen är fortfarande fin (nov 22). Resten av ytan har vi täckt med främst gräsklipp över vintern.

Caféträdgården

I caféträdgården har vi gjort flera små nya land, ett kryddland, ett fjärilsland med växter för fjärilar och andra insekter. Självklart är det viktigt hur vi jobbar med biologisk mångfald på hela gården, fjärilslandet är bara en liten del av det hela. Vi märker att gästerna uppskattar att kolla på blommorna och alla dess små flygande besökare. Det är också en välbehövlig påminnelse att både mindre och större insatser behövs för att försöka hejda förlusten av biologisk

mångfald som vi människor bidrar till, ofta utan att tänka på det. På gården finns många olika fjärilar, extra kul tycker vi med tex ängsmetallvinge, en rödlistad art som ligger som nära att vara hotad. Vi och många besökare har upplevt att det är ovanligt mycket fjärilar och insekter hos oss i Bäck.

Bild, det nyanlagda kryddlandet, traditionsenligt utanför köket, så det går snabbt att plocka kryddor när man lagar mat

Första publika skogsträdgården i Halland

Vi hade offentlig invigning i vår skogsträdgård i oktober 2022. Då blev vi, så vitt vi vet, den första skogsträdgården öppen för besökare i hela Hallands län. Vi är hittills (1 nov 2022) den enda i Halland som är med på skogsträdgårdskartan "Forest Gardens Scandinavia" där i princip alla kända offentliga och även många privata skogsträdgårdar i Sverige finns med. Det har varit stort intresse för detta odlingssystem hos våra besökare. Det är också många privatpersoner i trakten som är intresserade och som kommit olika långt med anläggandet/planering. En del har börjat långt innan oss och en del ungefär samtidigt. En skogsträdgård

kan vara på en stor yta eller i en liten trädgård. Sedan är det inte så noga exakt vad man kallar sin odling, man kan ändå ha stort utbyte av att träffas och se hur andra gör, och lära sig nya växter som kan passa att odla här omkring. Nästa år (2023) planerar vi därför att arrangera studiebesök till odlare i trakten, och framöver även till andra skogsträdgårdar. Vi tillhör Hallands län, men landskapet Småland. Så i Småland, Skåne och Västra Götaland, finns flera fina skogsträdgårdar som man kan ordna studiebesök eller utbyten med.

Året i skogsträdgården

Skötsel skogsträdgården

När vi sköter skogsträdgården, alltså Fruktlunden och Caféträdgården, vill gärna få till ett bra kretslopp av näringsämnen. Skogsträdgården och dess växter har inte en bestämd form på hur allt ska vara, utan det är en pågående och dynamisk utveckling. Vi har sågat ner en del träd och sly för att det ska bli mera soligt, men vi vill inte heller ta bort för mycket, då den befintliga växtligheten ger skydd och struktur i trädgården. Dessutom fyller buskar och träd olika funktioner såsom mat eller boplats för insekter och smådjur. En viktig aspekt är också att alla befintliga växter genom sin fotosyntes bidrar till att öka mullhalten och kolinlagringen i jorden, så därför tar vi i nuläget inte bort alla småträd, utan satsar på att hålla efter dem lagom mycket. Där vi planterat extra känsliga växter har vi kvar lite mera för ett mildare och jämnare mikroklimat. Den sly vi slår av använder vi antingen till att göra rishögar för vindskydd och som boplats för smådjur. Eller så flisar vi och använder för att täcka runt de nyplanterade växterna, för att hålla kvar fukten och skapa en bra miljö för god jordhälsa med ett aktivt mikroliv. Täckmaterialet kan gärna fyllas på varje år i början. När skogsträdgården börjar etableras kan man tex låta det växa örter runt istället. Är det inte tillräckligt med material att flisa inne i fruktlunden, använder vi småträd från röjning på andra delar av gården.

Skötsel ängen

I andra halvan av sommaren slåttas ängen. Det är ganska mager mark, så det slagna materialet kan vara kvar nu i början, blir det mera efterhand ska det räfsas bort efter att fröerna har fått tid att släppa från axen. Visst efterbete med gårdens minishettisar kan vara en fördel då tramp i grässvålen kan göra att fröer kan gro bättre. Skuggning av örnbräken ser vi som den största risken för ängens utveckling. Därför ska vi slå av eller knäcka dem minst tre gånger per år, och med en bred kantzon runt ängen, då örnbräken växer med rotstammar och annars snabbt skickar upp nya blad.

Skötsel äppelodlingen

Runt äppelträden klipper vi gräset och ibland får minishettisarna beta mellan raderna. Gräset som slås används för att täcka runt andra växter och i landen. Marken i äppeldelen är fortfarande lite kompaktare än vad vi önskar, men innan var den ännu mer kompakt och hade väldigt dålig genomsläpplighet för vatten. För två år sedan (2020) testade vi att gräva en grop och fylla med vatten, det rann knappt ner alls. Det var väldigt blött på vintern och det växte därför mycket vecketåg. För att luckra upp jorden har vi försökt få gräset att växa frodigt, för de får de ett stort rotsystem som tränger igenom djupt ner i jorden. Jorden får högre mullhalt och den blir mer genomsläpplig. Detta har vi gjort genom att låta gräset återhämta sig väl mellan det slås eller betas av, så det hinner växa ordentligt. Men sedan oftast slå det innan det går i frö, så det stimuleras att fortsätta växa både uppåt och nedåt (många gräs och örter slutar annars i stort sett att växa efter de gått i frö, för då är deras årscykel klar). Även om kvarvarande högt gräs och annat är bra för småkrypen på vintern, prioriterar vi istället just på den släta delen där vi har äpplena att försöka göra det mindre attraktivt för sorkarna genom att ha kort gräs på vintern. Vi har även stamskydd och grus runt äppelstammarna. Det stoppar till viss del åkersorken som annars ringbarkar träden (då dör äppelträden), men vattensork som äter upp rötterna stoppas inte av det. För att ytterligare göra det ogynnsamt för sorkarna har vi börjat testa vinterbete mellan äppelraderna med minishettisarna. Hittills verkar det gå bra, och det verkar som vi kan ha staketet närmre äppelträden på vintern än på sommaren. Då hästarna i alla fall förra vintern valde gräset framför äppelträden

som var i vintervila. Men framåt på säsongen när saven börja stiga igen är det säkrast att hålla hästarna långt bort från träden, då de älskar att äta bark och kvistar på vårvintern/våren. .

När vi vill ha mer odling av blommor eller grönsaker, är ett bra sätt att täcka ytan man vill odla på med organiskt material, tex kompost, gräsklipp, löv. för att på så sätt kväva bort det man inte vill ha, och för att förbättra jorden som man vill odla i.

Skogsträdgården för besökare

Aktiviteterna för besökare följer odlingssäsongen, och vi kan ha olika teman olika år. Vi har haft temaår med kulturspannmål. På skördefesten 2021 berättade Vidar om de olika odlingsförsöken som pågår på gården och sammanställde en text om det (finns på Bäckhästens hemsida och som bilaga i detta dokument) och hade utställning med en mängd olika spannmålssorter. Och under 2022 hade vi en kurs i två delar om odling av kulturspannmål och brödbak till självhushållning.

Vi anordnar öppna guidningar på sommaren och vid skördefesten. Vi planerar för att fortsätta med arbetsdagar i fruktlunden i olika årstider.

Vi fortsätter att producera grönsaker som råvaror i caféköket, samt till caterings och bokningar och kompletterar med grönsaker från Anna Palmqvists grönsaksodlingar. Vi fortsätter att samarbeta med henne, hon säljer sina grönsaker i vår gårdsbutik, och har guidningar inom grönsaksodling,

Vi ordnar informationskvällar med provsmakningar, 2022 hade vi provsmak av tomater. På skördefesten 2022 hade vi provsmak av olika höst och vinteräpplen från gården och från en annan odlare. På skördefesten 2021 hade vi provsmak på olika morötter. Framöver när plantorna i skogsträdgården växt till sig kommer vi ha provsmakningar på många olika typer av frukt och bär därifrån. Samt att man på guidningar kan smaka på olika saker, liksom att frukt och bär kommer användas i caféet.

Vi både anordnar studiebesök och tar emot studiebesök. Vi vill gärna ordna besök både till professionella odlare och till hobbyodlare (2023 planeras trädgårdsrunda i Unnaryd).

Ibland kan vi ha möjlighet att ta emot praktikanter, vi har tex haft praktikanter från Eldrimners yrkesutbildning och från Holma folkhögskola.

Vi kommer också vidareutveckla kursutbud för ekologiskt mathantverk och förädling av det som skogsträdgården producerar.

Information om 2023 års kurser, visningar och aktiviteter kommer finnas på Bäckhästens hemsida, www.backhasten.se samt på vår Facebook och Instagram.

Lärdomar, spridning och material

Vi har fått mycket positiv feedback av våra deltagare, vilket gör det extra kul att fortsätta med fler aktiviteter. Vi har sett att även bland intresserade personer är det stora variationer på kunskapsnivå, och att det är bra att göra information och föredrag på ganska enkel nivå, likaså att ha aktiviteter för lite mer insatta där man kan ges utrymme att diskutera på en annan djupare nivå. Vi tyckte det var kul jobba både med större evenemang (skördefest och svampdag) samt med mindre grupper.

Projektet skulle från början startat 2019, men beviljades projektstöd i augusti 2020. En lärdom är att verkligen planera tillräckligt med tid för att driva projekt, redovisa och rapportera. Det tar mycket tid och processerna är inte alltid så snabba, så tänka på att ha planerat för att lägga ut för kostnader själv, samt att ha tidsmarginaler med i planeringen för både genomförande och rapportering.

Under hösten 2020 lärde vi oss mer om skogsträdgårdar, och funderade vilka syften den skulle svara på och på vilket sätt vi ville utforma vårans (det finns flera olika etableringstekniker att välja på). Vi funderade på växter, och tog reda på

vilka ställen som var lämpliga att skaffa material ifrån, liksom när olika ställen har öppet/släpper sina beställningslistor. Vi skaffade de första växterna och planterade.

En lärdom har varit att det är väldigt viktigt att ta sig tid för inläsning, nätverkande med andra och studiebesök. Det ger ofta stora effekter i förhållande till insats och det är en viktig del för en långsiktigt hållbar kunskapshub att också kontinuerligt ta in ny kunskap. Det är också inspirerande att se hur andra gjort och det har vi haft nytta av när vi spånat på, och planerade för, aktiviteter under 2021. Samtidigt vågade vi inte planera för stora grejer eftersom spridningen av corona befarades öka igen. Vilket det gjorde och likaså restriktionerna. En lärdom från det är att den fysiska platsen är viktigare än någonsin, människor vill gärna mötas och lära sig mer och vi upplever ett stort kunskapssug och intresse för den här typen av pedagogiska mötesplatser.

Vad blev annorlunda på grund av Covid-19

På grund av Covid-19 restriktioner och begränsningar i antal personer som fick vara på samma plats ansökte vi om förlängning av projektet, (från avslut nov 2021 -till avslut nov 2022) eftersom det var väldigt begränsat vilka aktiviteter vi kunde eller ville genomföra under corona. Det svåraste var att inte veta hur det skulle bli eller vad man skulle planera, samt anpassa sig när olika personer blir sjuka. Tanken var att en person skulle vara anställd under projektet för att bland annat jobba med aktiviteterna. Men då vi fick skjuta fram aktiviteterna behövde hon jobba mer med annat och hade sedan inte tid att vara med på projektet. Istället fick övriga jobba fler timmar och vi jobbade mer fysiskt med skogsträdgården och har därför kommit längre med den än planerat från början.

Med ett ändrat omvärldsläge och ökade priser och avgifter är det också en avvägning att satsa lagom mycket på nya saker. Dessvärre har vi hört att flera bagerier och andra verksamheter har fått lägga ner, antingen under corona eller pga prisökningar, eller en kombination. Det är såklart stor förlust och enkelriktning av samhället som blir mer sårbart när det ska förlita sig på ett fåtal större aktörer. Samtidigt som vi jobbar för att den ordinarie verksamheten ska fortsätta och

utvecklas, är det inte fel att bredda sig och ha fler ben att stå på. Det möjliggör att under olika förhållanden eller intressen satsa mer på olika delar av verksamheten. Mat är något som vi alla behöver, och vi vill utöka vår produktion av råvaror, med strävan efter regenerativa metoder är man inte lika sårbar för yttre omständigheter utan kan jobba på mer med sitt.

Vi har valt växter som har teoretisk möjlighet att klara sig här. Men man vet inte exakt innan och det beror förutom skötsel och val av lämpliga platser för varje växts behov, även mycket på vilket väder det råkar vara, många växter är mest känsliga första vintern efter utplantering. I och med att vi behövde förlänga projekttiden för att kunna utföra aktiviteterna blev det även en växtsäsong till så vi kunde fortsätta med etableringen av en skogsträdgården. Vi kunde se att i stort sett alla planterade växter 2021 överlevde till 2022, vilket vi är väldigt glada för. En del besökare har också hunnit vara i skogsträdgården ett flertal gånger och sett hur det vuxit fram. Nu hoppas vi att det ska lika bra för säsongens nya växter den här vintern. Men det är lite oroväckande att det varit så varmt, för det kan vara svårt för växterna att förstå att det är dags att gå ner i aktivitetsnivå och "vintra in". Är de inte förberedda kan de riskera att frysa sönder när det väl blir kallt.

Infomaterial som tagits fram under projektet

Under projektets gång har vi tagit fram olika infomaterial. Det mest omfattande materialet är denna rapport. Vi har också gjort fysiska skyltar av trä till Fruktlunden, ett arbete som kommer fortsätta allteftersom trädgården utvecklas. Som bilaga till denna rapport finns även:

- Häfte om Fruktlunden med sortlista och karta
- Smådjurens boplatser i Fruktlunden
- Vad är en skogsträdgård
- Affischer från skördefest 2021 och 2022
- Fjärilslandet
- Vad odlas i Bäck, spannmålsförsök

Framtiden för Fruktlunden i Bäck

Arbetet med "Mat, möten, miljö – odlingsträdgård för lärande och landsbygdsutveckling" i projektform avslutas i november 2022, och därefter kommer verksamheten som planerat drivas vidare av Bäckhästen. Övergången väntas inte bli några problem eftersom samma person som jobbade mest med genomförandet av projektet nu blivit anställd för att både

fortsätta jobba med caféet som mötesplats och kunskapsspridning om hållbar mat och odling, samt jobba med bageriverksamheten. Vi vill att många ska ha möjlighet att komma hit och när cafeet är öppet kommer det vara öppet att vara i skogsträdgården. Vi kommer både ordna aktiviteter som är gratis att vara med på och utveckla ett kursutbud där man får betala för att vara med. En annan viktig del planeras att vara guidningar för grupper och bussturer, något som vi testat under året med bra resultat.

Vi fortsätter med de olika typerna av aktiviteter som vi arbetat fram och testat under projektet, vi har till exempel redan fått in anmälningar till nästa års skördefest! När fruktträd och bärbuskar växt till sig hoppas vi kunna hålla mer kurser i förädling och ekologiskt mathantverk, i linje med vår filosofi om att skapa en plats där kunskap, människor och växter får växa och utvecklas. Vi önskar och tror att platsen även i framtiden kommer bidra till projektets syfte; att skapa en mötesplats kring odling, mat och miljö!

Några bilder från projektet

Bilagor

Fruktlunden i Bäck, inkl sortlista och karta

Vad är en skogsträdgård

Affischer från skördefest 2021 och 2022

Vad odlas i Bäck, spannmålsförsök

Fjärilslandet

Smådjurens boplatser i Fruktlunden